

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.026>
УДК 811.161.2'42:[821.161.2-1:2-583]

Н.В. ПІДДУБНА, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови імені професора Л.А. Лисиченко
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002
E-mail: piddubnan71@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-4425-0153>

ПОЕТИЧНА МОЛИТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ВОЄННОЇ ДОБИ

У статті проаналізовано особливості вербалізації молитви в сучасній воєнній поезії, визначено традиційні й новітні для її поетики та стилістики мовні риси, схарактеризовано властиві авторській молитві лінгвостилістичні засоби підвищення і зменшення fascinaції. Закцентовано на способах інтимізації поетичного тексту молитви, сакралізації України, продемонстровано алюзивність сучасної поетичної молитви. Зосереджено увагу на обсяжних, термінологічних і розмовних лексичних елементах як мовних засобах експресивізації молитовного тексту, активізації хороніма Україна, а також на появі специфічних для цього часу адресатів молитви.

Ключові слова: алюзивність, експресивізація, інтимізація, лінгвопоетика, лінгвостилістичні засоби, мовна гра, мовні засоби, fascinaція.

Екзистенційні виклики, пов'язані з війною і випробуваннями воєнного часу, призвели до зміни художніх парадигм українських митців. Психологічне й емоційне навантаження спричинило значне розширення кола тих, хто трансформує свої відчуття та думки у креативні вербальні тексти. Короткі поетичні форми, здатні передати емоції автора й відгукнутися в читача, — найпоширеніші вияви художнього красномовства сьогодні, коли особливо загострюється прагнення віднайти смисл буття, коли, як зазначав Д.В. Цолін, «усталені уявлення про справедливість, мораль, суспільний устрій, стосунки між людьми і навіть саму світобудову піддають

Цитування: Піддубна Н.В. (2026). Поетична молитва в українському художньому дискурсі воєнної доби. *Українська мова*, 2 (98), 26—39. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.01.026>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

сумнівам, а реальність смерті є настільки виразною, що питання сенсу життя стає болісно нагальним. Саме тоді онтологічно притаманне людині жадання смислу набуває особливо гострого характеру, спонукаючи її до трансцендентності — виходу за межі поточних побутових уявлень про світ та осягнення смислу всіх смислів» (Цолін, 2024).

У загальній та індивідуальній свідомості українців відбувається переосмислення багатьох понять, зокрема таких, як «сакральний», «сакралізація», модернізується їх вербалізація, по-новому відбувається омовлення традиційних для нашої лінгвокультури концептів, серед яких і релігійні, а також релігійного почуття, яке, на думку одного з найяскравіших представників Харківської філологічної школи Д.М. Овсянико-Куликовського, є таким, що, на відміну від інших або принаймні їхньої більшості, разом з іншими моральними почуттями «є процесами, які зберігають і накопичують психічну силу» (Овсянико-Куликовский, 1909, с. 34). Вербалізацію цих процесів, їх актуалізацію і відбиття в поетичному мовленні спостерігаємо в жанрі поетичної молитви воєнної доби.

В омовленні релігійного почуття в сучасному художньому дискурсі особливе значення мають поетичні звертання до Бога. Біблізми стають оновленим потужним художнім засобом, актуалізується творче переосмислення і трансформація деяких релігійних жанрів, передусім сталого як у релігійному, так і у світському середовищах жанру поетичної молитви.

Зазначимо, що трансформація традиційних літературних жанрів у період війни є типовою для художнього дискурсу. М.І. Степаненко, який ґрунтовно дослідив змістову й вербальну структуру модерних воєнних колисьанок, зазначив: «Зберігаючи зв'язки зі сформованим колективним поетичним досвідом й орієнтуючись на його основоположні цінності та норми, воєнний фольклор водночас набуває нової якості на рівні форми й змісту. Модерну семантичну зацентрованість його детермінує зумовлена нагальними викликами сьогодення переорієнтація функцій — від утилітарних, магічних (пестувати, виплекувати, уберігати дитину від усього злого та лихого) до реальних, соціально й національно конотованих (виховувати її патріотом, сміливцем, захисником)» (Степаненко, 2024, с. 286). Цю думку можна поширити за межі фольклору, тотожне явище спостерігаємо і в авторській поезії.

Мета пропонованої статті — продемонструвати й проаналізувати мовні особливості жанру молитви в українській поезії періоду російсько-української війни з огляду на національні традиції та сучасні вияви авторської інтенції у віршовому вираженні релігійного почуття.

Сучасний релігійний дискурс позначений не лише наявністю специфічних ознак, а й також тих рис, якими він перетинається з іншими типами інституціональних дискурсів; релігійно-художній дискурс є особистісно орієнтованим, його функціонування не підтверджується авторитетом церкви-організації, а комуніканти виступають від свого імені.

Для українських митців звертання до Бога через молитву було й досі є типовою рисою, про що написано багато досліджень, як-от: М.В. Бородіно-

вої (Бородінова, 2008), Ж.В. Колоїз (Колоїз, 2009), В.І. Пахаренка (Пахаренко, 2008), І.І. Даниленко (Даниленко, 2017) та ін. В.І. Антофійчук зазначав: «Лаконічно основний зміст молитви можна передати рядком із вірша М. Руденка «Святі чуття, закладені в молитву», який концентрує справді найсвятіше, що є в житті людини: Бог і церква, матір і батьківщина, родина і народ, мова й усталені віками звичаї та обряди. Мабуть, немає почуттів і прагнень, яких не можна було б виповісти у молитві» (Антофійчук, 1996, с. 8).

Особливо виразно це простежуємо у творах воєнного періоду, у яких молитва часто набуває ознак щирої авторської молитви-оберега, витату-йованої на тілі одного з наших захисників (Піддубна, 2024, с. 174). Регулярно виявляємо інтертекстуальний зв'язок із прецедентними релігійними текстами, як-от у вірші О. Пеха: *Господи, почув молитву мою тиху, / Бо на землі воля твоя. / На Вкраїні лихо, / Боже, збережи родину, / Землю рідну Україну! / Захисти в бою солдата — / Мого брата, мого тата! (...) Молитва Пречистої, Божа опіка — / На полі бою наша утіха! / Охорони молитву сокровенну, / Святу скорботну мамину сльозу... / Та жовно-синє захисти знамено / І символ волі — золотий тризуб! (...) / Дітки маленькі, мама і тато / В тихій молитві за свого солдата... (...) / У вишиванках під образами. / Знай: перемога точно за нами! / Не віддамо ні краплини свого! / Господь поруч з нами, славимо Його! (...).*

Цілком очевидно, що в наведеному вірші наявні виразні ознаки молитви: звертання (*Боже, Господи*) до Всевишнього (*Господи, почув молитву мою тиху; Боже, збережи родину / Землю рідну Україну!*), уживання слова *молитва*, що є лексичним маркером визначення автором цього твору (*почув молитву; Молитва Пречистої, Божа опіка — / На полі бою наша утіха!; Дітки маленькі, мама і тато / В тихій молитві за свого солдата*); дієслова-оптативи *почуй, збережи, захисти, охорони*, а також упізнавані слова з молитви Господньої *Бо на землі воля твоя* (пор. *нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі*).

Молитовне звертання до Матері Божої також часто трансформоване у віршовану форму. Передовсім ідеться про Діву Марію як покровительку України. Особливо відчувається сакральний зв'язок з іменуванням міста Маріуполя, часто названим у поетичному дискурсі воєнної поезії *містом Марії* (відповідно до внутрішньої форми топоніма Маріуполь — місто Марії). Саме його використав у своїй пісні Святослав Вакарчук, пор.: *Буде до віку стояти / Праведне місто Марії, / Доки над гордим Азовом / Сонце встає.*

Молитовне звертання до Матері Божої звучить рефреном, зокрема, у пісні-молитві О. Тулюка «Маріуполь»: *Під твою милість взиваєм, Маріє! / Захорони нас, благаєм, Маріє! За Маріуполем плаче Марія / “Я хочу жити” — каже дитина. / Просимо захисту / Закрий нам небо / Дай протриматися, / всім дуже треба! / Під твою милість взиваєм, Маріє! / Захорони нас, благаєм, Маріє!*, де маркерами молитви є дієслова-оптативи *благати, взивати, дати*, що позначають дію, спрямовану на адресата молитви. Інтимності надає і відсутність будь-яких характеристик ліричного адресата, передусім типових означень *Пренепорочна, Пресвята* та інших, що є важливими,

оскільки створюється ефект прямої комунікації, а також ефект значущої відсутності (термін Р. Якобсона), за якого підвищується інтимізація спілкування з Богоматір'ю.

На нашу думку, зазначені мовні засоби відіграють знакову роль для фасцинативного впливу на читача під час сприйняття поетичного тексту. Українські мовознавці О.О. Скоробогатова та А.А. Золотько, підтримуючи наукові ідеї вихованця Харківської філологічної школи Ю.В. Кнорозова, фасцинацію витлумачують як процес, що зумовлює стан «шарму» адресата через певний подразнювальний сигнал індуктора (адресанта). У такому стані рецептори аналізатора реципієнта зменшують пропускну здатність інших сигналів, за винятком сигналів індуктора. Отже, реципієнт занурюється у стан, подібний до трансу [див., зокрема (Knorozov, 1967, с. 53)]. О.О. Скоробогатова та А.А. Золотько зазначали, що «на сучасному етапі поетичний твір — це візуально та аудіально організований, ритмізований текст, який передає фактуальну інформацію в концентрованому вигляді, має потужний сутєстивний складник, об'єднує в собі характеристики словесних феноменів інформативного й фасцинативного типів» (Скоробогатова, Золотько, 2023, с. 74).

Назву цього жанру релігійної комунікації інколи виносять у заголовки твору, як, наприклад, у вірші відомого українського поета-військовослужбовця ЗСУ П. Вишебаби «Молитва» [див. про це детально (Піддубна, 2025, с. 206)] чи поетеси О. Могильди з такою самою назвою, або ж твір починається рядками прецедентного тексту — відомої майже всім молитви «Отче наш», як-от у вірші-молитві К. Калитко «Отче наш»: *Отче наш, / суций / у серцях неоперених, / у стягнутих дротом руках, / у засохлій глині під нігтями, / у колючих дошках, із яких збивають хрести. / Хай святиться / кожне ім'я віднайдене, / кожна пожежа болю над краєм ями, / кожен жовтий клопот зотлілої шкіри, / і той боєць, що довго блює між соснами, / а тоді повертається і копає. / Нехай прийде / наше військо. / Нехай прийдуть / люди в білих комбінезонах. / Нехай прийде / міжнародна прокуратура. Нехай прийдуть / наші невістні рідні (...).*

Мовними маркерами молитви у творі К. Калитко є усталена форма звертання *Отче наш*, прикметник *суций*, ужитий у деяких перекладах молитви «Отче наш» українською мовою (Німчук, Пуряєва, 2013, с. 146), повторювані спонукальні конструкції *Хай святиться*, *Нехай прийде / прийдуть*, *Нехай буде, визволи нас*, заперечна конструкція *не введи нас*, полісиндетон *і... і... і...*, початок парцельованої частини *Бо твоя є*, алюзія на вислів *Во ім'я Отця, і Сина...*, фінальні рядки *І нині, і повсякчас, і довіку*. Однак дистрибутивне оточення у вірші створює ефект обманутого очікування, який завжди пов'язаний зі здійсненням найменш прогнозованого результату ситуації, «за його допомогою актуалізується увага мовця, а думка виражається з особливою силою, експресією, посилюється аксіологічність тексту» (Космеда, Халіман, 2013, с. 56), що значно підвищує експресивність тексту, у якому омовлено трагічне сприйняття ліричним героєм воєнного сьогодення, його глибинний емоційний біль, що межує

із запереченням Бога: *Але не введи нас на допит / у підвальну катівню; Але визволи нас / від пам'яті про тіла; визволи від клубка задухи / у повних землі ротах; Бо твоя є війна, і звірі, і сила, і слава, / і ексгумація, / і дух тяжкий над могилою, / де сина з отцем / кинуто поруч. / І нині, і повсякчас, і довіку.* Посиленій експресивізації тексту сприяє і його візуалізація: розташування рядків вірша може нагадувати реципієнтові форму хреста й розп'яття:

*Віддай нам щоденні
імена і прізвища,
хай напишуть їх на табличках,
поверни наші голови,
наші обличчя,
наші пізнавані татуювання (К. Калитко).*

Сучасні поетичні молитви іноді нагадують іронічне звертання до Бога, яке межує із запереченням Усєвишнього, що, зокрема, у тексті К. Калитко виражене через фінальні рядки, у яких поетеса імпліцитно висловлює розчарування, що Господь не реагує на наші молитви: *Ми ж так добре вивчили цю молитву. / Чому ти у нас / не питаєш нічого?*

Д.В. Цолін зауважував, що в таких віршах «немає непохитної віри в Бога, як і немає впевненості у Його участі в подіях людського життя. Є інтуїтивне, майже неосмислене звертання до Нього з болем, питаннями, обуренням». На думку дослідника, це можна назвати парадоксальною або змішаною рефлексією релігійного почуття в людині, коли Бог представлений імовірною Вищою Реальністю, до якої намагаються наблизитися, ще не роблячи того кроку, що називається вірою (Цолін, 2024).

У численних поезіях, як-от у вірші Ю. Мусаковської «Боже, скажи, що ти...», ліричний герой у час глибокого внутрішнього відчаю, спричиненого загибеллю близької людини-воїна, намагається почути й відчувати бодай щось утішливе про останні хвилини його життя і загибель, тому звертається до Всевишнього: *Боже, скажи, що ти / тримав його за руку / до самого кінця, / стояв навколішки, / коли розжареним ковадлом / його втискало в землю / пекуче літнє сонце (...)* Скажи, що ти / крутив йому / найкрасивішу кінострічку / з яскравими кадрами дитинства та юності. Вірш завершується риторичним запитанням ... *І що з того, / що ти був поряд, / Господи?* Подібною питальною конструкцією закінчується і вірш К. Калитко («Чому ти у нас / не питаєш нічого?»), у якому також омовлено змішану рефлексію релігійного почуття людини: з одного боку, вона ніби заперечує не лише важливість Бога, його всемогутність, а й загалом ставить під сумнів його існування, саркастично проєктуючи жажливі реалії війни на відомі релігійні образи, однак, з іншого, усе ж таки саме до нього звертається у кризові моменти свого життя, намагаючись знайти в ньому підтримку. На думку Д.В. Цоліна, «тут все значно глибше, ніж може здатися на перший погляд. Адже цей вірш більше про незбагненну таємницю мовчання Бога, аніж про Його неіснування» (Цолін, 2024). Ця думка важлива для розуміння сучасної воєнної поезії, оскільки люди-

на, яка стикається з екзистенційними викликами, звертається до Творця з молитвою, позиціонуючи себе як Боже створіння.

У сучасній поезії воєнної доби зазнав актуалізації і псалом. Так, В. Махно виносить його в заголовок, але, на відміну від традиційної назви псалма, він містить назву міста Бучі — «Псальма Бучі», у якому йдеться про загиблих українців під час російської окупації цього населеного пункту у 2022 році (*най мій вірш буде їм псальмою / за Андрієм Петром Оксаною (...) най згадає усіх поіменно / у цій псальмі кожен іменник*).

У творі відомої поетеси-парамедика Ю. Паєвської (Тайри) наявна алюзія на один із найвідоміших «90 псалом», що його вважають охоронним. У поетичному дискурсі цей псалом персоналізовано, надано йому рис істоти — крука (*Високо над містом, / дивлячись вниз, / дев'яностий псалом, / як крук, / завис. Над Харковом, / ніби народжується знов / на моїх губах / (...) це сплетіння звуків, / крил і надій, / сплетіння віри, / координаций дій*). Авторка вірша підсилює свою молитву до Всевишнього за спасіння міста точними імплікованими (прихованими) цитатами, які стають компонентами розгорнутих тропеїчних синтагм (*На моїх губах / відлуння лише: / паде від страни твоєї тисячна, і слідом луна. (...) І поперши льва і змія, / і яко на мя упова, / скільки би це не тривало — / я знову за всіх одна. / Із серця низький, / як нелюдський, звук: / з ним єсть в скорбі — / ти можеш? — ізбав цих мук*), що дає змогу, з одного боку, передати стан ліричного героя, адже, як зазначала С.П. Бибик, «стан тривоги ліричного героя, пошук надії, морально-психологічної опори стимулює до перемикання стилістичного коду на сакралізований мікроконтекст-молитву» (Бибик, 2022, с. 39). З іншого боку, таке рясне, органічно вплетене незалапковане цитування молитви-псалма створює не лише ефект невидимого спілкування з Усевишнім, а також ефект упевненості в тому, що українські захисники і захисниці зможуть захистити й уберегти країну, бо мають надлюдські сили (*Ти можеш, а отже, можу і я, / тут десь причаїлась сила моя, / над Харковом, голос мій, / безкінечно лить: / і явлю йому спасеніє моє. / Амінь*).

Сучасна поетична молитва набуває потужної фасцинативності, бо є молитовним звертанням до Творця, яке традиційно емоційно навантажене й об'єднує автора і реципієнта тексту в спільному відчутті та має ритмізовану образну поетичну форму, що створює ефект «зануреності» не лише автора, але й читача в текст.

У сучасних віршах відсилання до молитви відбувається також через актуалізацію спільнокоренових лексем *молити, молитва, помолитися* [За Україну *молюся* знов. / Мені нічого тепер не треба. / Чим більше віри і *молитов*, / Тим довше чисте над нами небо»; *Коли закінчиться війна, / Я сина поведу до школи. / Коли росія піде на... / І не повернеться ніколи, / Я в церкві свічку запалю / І помолюсь* за убієнних (О. Могильда)].

Вербалізація мовленнєвого жанру звертання до Бога в молитовному дискурсі актуалізує феномен інтимізації, що, наприклад, у тексті поезії Г. Бабіча «Дзвони мовчать — сирени гучніші за Великодні дзвони» зрелізовано в порівняльній конструкції, за допомогою якої ліричний герой

звертається до Господа не лише як до Всевишнього, але і як до бойового побратима (*Як до побратима звертаюся, а не просто до Бога*), що є вербалізацією найбільшої довіри й віри, яка поєднує земне і небесне.

У творі О. Стоміної цей феномен виражено через інтимізований характер спілкування, яке лірична героїня здійснює не публічно, а особисто: уявну комунікацію відтворено через приватні повідомлення в соціальних мережах, що, власне, відображено в назві вірша «В приват» і підкреслено повторенням назви цього способу спілкування наприкінці вірша: *Боже, я майже не маю сил, та вперто все це несу. / Але ти маєш почути, Боже! / Тому я пишу в приват*. Авторка за допомогою інтимної ліричної розмови з Богом передає духовний досвід людини в надскладні хвилини її життя.

Алюзією на відому християнську молитву «Богородице Діво, радуйся...» (*Богородице Діво, радуйся, благодатна Маріє, Господь з тобою. Благословенна ти між жєнами і благословенний плід утроби твоєї, бо ти породила Христа Спаса, Избавителя душ наших. Достойно є воістину величати блаженною тебе, Богородицю, присноблаженну, і пренепорочну, і Матір Бога нашого*) є авторська молитва-звертання М. Савки «Богородице, радуюся». Однак після першого рядка у вірші змінюється вектор спілкування, його тональність: із молитовного він перетворюється на воєнно-філософський, у якому поетеса розкриває найважливіші для неї причини радості — можливість побачити живими бойових побратимів; дієслова наказового способу поступаються дієсловам дійсного способу; молитва стає схожою на спілкування про наболіле, ніж на прохання, як це більш властиво молитві, пор.: *Богородице, радуюся, / Коли живі, засмаглі як чорти / і шлють смішні селфі. / Завмираю, коли ідуть, / Іконічно красиві, / Залишають свої рентгенівські погляди / На миготливих екранах. / Ти помітила, Діво, / Дивацтва нашої мови. / Між словами завмерти і вмерти / Інколи відстань у мить, / Інколи — у століття. Скільки нам років, Маріє, / Скільки віків? / Що зламало наш час? / Він якось дивно іде / Між розтяжками*.

Власне, стан тривоги ліричного героя вмотивовує молитву до незвичних адресатів, як-от до стіни чи стелі, про що йдеться в однойменному вірші К. Міхаліциної «Молитва до стелі». Цей вірш хоч і не має форми молитви, однак у самому тексті є вказівка: на війні задля порятунку об'єктом молитовного звертання може бути будь-хто і будь-що: *«мамо, а сонце все ще існує, скажи? / чи є тільки ця стеля з кіптяви та іржі? / мамо, а можна буде на вулиці якось / покопати м'яч? / а вулиця є ще? / мам, ну чого ти.. не плач». (...) «хлопчику мій, — шепоче, — м'ячик твій десь жиє, / сонце співає з неба вишням і мурашні. / нам же молитись треба тихій оцій стіні, / стелі оцій прогірклій, чорній, але міцній. / хлопчику мій маленький, нумо молися їй»*. В аналізованій поезії авторка поєднала образи *мама* і *стеля* як земні символи захисту, і саме до них звертається ліричний герой: спочатку до матері, а потім саме мати пропонує сину молитися до стелі.

Поезії, особливо воєнній, часто притаманна пряма діалогічність: автор звертається до друга, коханої, дитини, матері, — до тих людей, які є найважливішими в його житті. Одним з актуалізованих у сучасній воєнній

поезії видом молитви є молитва до України, що засвідчує сакралізоване сприйняття своєї Батьківщини нашими захисниками, якій вони офірують душу й тіло, яку сприймають як найвищу цінність, любов до якої є жертвовною, пор. молитву українського воїна-націоналіста, написану на броньованій: *Україно, свята Мати Героїв, / зійди до серця мого, / Щоб віра моя була гранітом, / щоб сміло йшов я в бій, / страху нехай не знаю я, / й не знаю, що таке вагання, / скріпи мій дух, загартуй волю, / У серці замешкай моєму / і розпливуся в тобі та вічно житиму в тобі / Відвічна Україно, свята, мого і соборна!*» — або молитву, викарбовану на могильному хресті одного з бійців полку «Азов»: *Україно, свята Мати Героїв, / зійди до серця мого, / прилинь бурею вітрів кавказьких, / шумом карпатських ручаїв (...).*

У таких творах чітко простежуємо ознаки, притаманні релігійному текстові, зокрема інверсійний порядок слів (*зійди до серця мого; страху нехай не знаю я; у серці замешкай моєму, душа моя в тобі відродиться, славою твоєю опроміниться*), спонукальні конструкції (*страху нехай не знаю я й не знаю, що таке вагання, нехай душа моя в тобі відродиться, славою твоєю опроміниться*), лексеми із сакралізованим значенням (*свята Мати Героїв, Пресвята*). За спостереженнями Ю.І. Браїлко, епітет *свята* є одним з основних способів оприявлення сакральних конотацій хороніма *Україна*, зокрема асоціативних зв'язків «Україна — святість», що є традиційним для української поезії та, хоч і завуальоване, зближення України з Богородицею (Браїлко, 2019, с. 81—82). Ця сакралізація країни посилює фасциновативність текстів, оскільки пов'язана з релігійною народною традицією.

Прикметно, що в сучасну молитву за українців, за її воїнів-захисників, і за Україну загалом органічно вплітаються мовні елементи, характерні для усної народної творчості. У вірші О. Пеха, наприклад, Україну вербалізовано як традиційно зображуваний у думках образ України з ясними зорями й тихими водами: *Ясні зорі, тихії води / Ми повернемо тобі, наш народе!* (пор. у «Думі про Марусю Богуславку»: *Ой визволи, може, нас, всіх бідних невольників / з тяжкої неволі, з віри бусурменської, На ясні зорі, На тихі води, У край веселий, У мир хрещений!*).

У зазначеному тексті, стилізованому під молитву, оприявнюється зв'язок з іншими національно прецедентними текстами, а саме з Гімном України: *Боже, дай сили нашим солдатам / Ворога-зайду з неньки прогнати! / Щоби не вмерла ні слава, ні воля, / Щоб нам всімкнулася волечка-воля!*

У воєнній поезії активізовано своєрідне «поєднання непоєданого», про яке йшлося вище: у молитовному звертанні до Всевишнього поряд із виразними мовними засобами, притаманними молитовному дискурсові, наявні ненормативні, зокрема обценні, лексичні елементи (*х**ня, нах**й, п**да*), що є виявами десакралізації [див. про це: (Піддубна, 2022)], термінологічна або розмовна «мелітарна» лексика (*тапик, псевдо, позивний, полівка, Генштаб, прорвемось, БеКа, плюс-плюс, зесеушник* та ін.), як-от у вірші-молитві госпітальєрки О. Герасим'юк: *Отче наш! / Боже України суверенної! / Піднімаю тапик во ім'я Твоє, / називаю у слухавку псевдо Твоє (...)* / *Це точно Той, що єси на небеси? (...)* / *Отче наш! / Боже України суверен-*

ної! (...) *Якась х**ня* із вхідними. (...) *Отче наш!* (...) *Нехай буде царство, і сила, і воля твоя,* (...) *Дай* нам часу, шприців та джегутів, / (...) *Ми згодні на будь-яку волю Твою,* / (...) *Ми згодні на будь-яке царство Твоє,* / (...) / *Хай буде як на небі, так і на землі,* / але не так, як під Ловайськом, коли кров і земля змішались / не дай так, як під Веселою Горою, коли душі не могли вилізти з-під трупів на *Суд Страшний*, (...) / *Тому даруй* Малишу, Валькірії та їхнім лопатам / щастя, благодаті да здоров'я *на віки вічні.* (...) / *Отче наш!* / *Не присилай нам хліба насущного,* бо він псується без морозильника, / краще дай нам сигарет з капсулою, механіка толкового і наказ від Генштабу, (...) / *Отче наш!* / *Прости нам борги наші!* (...) *А ворогам нашим не прощай* — вони перші вбили. (...) / *Ти же єси,* яка тут *п**да?* (...) / *Отче наш,* дай наказ і робочі БеКа! / *Хай же збудеться воля Твоя* на нашої землі. / *Даруй* нам втрати на обхідні листи, (...) / *І у спокусу застрелитись не введи* (...) *Передавай вітання Духу, Отцю і Сину / на віки вічні, плюс-плюс* / (...) *Отче вишній!* / *Я знаю, залишилось трішки.* / *Покинь мене, коли схочеш / поговорити вживу.*

У вірші С. Савченка, стилізованому під молитву, натрапляємо на нетипове поєднання високого молитовного стилю (звертання до Всевишнього *Божже, Господи, лексему святий*) з іменниками, що не мають сакральної семантики, але які, однак, набувають її у вірші («*святим молотом*», «*святою артою*»). У традиційному для молитви прийомі повтору міститься обсценна лексема *в**бати*: *в**би їх, божже, / святим молотом, / лютим голодом, / святою артою, / ніби водою їх окропи. / в**би їх тим — / незнамо чим, / що не відоме / ні нам, ні їм. / дістань свій грім / та розітни їх дім, / так як вони / розітнули наш. / в**йби їх, господи, / не промаж.* У такий спосіб експліковано семантику справедливої помсти росіянам за скоєння воєнних злочинів.

Фасцинативність зменшується внаслідок уживання ненормативної лексики, але саме в молитовному тексті вона є своєрідним способом актуалізації уваги читача.

Зрозуміло, тут спостерігаємо те, що Г.М. Сюта назвала «трансформацією художньо-естетичного канону української поетичної мови в час війни», зауваживши, що трансформація образно-виражального та емотивно-експресивного канонів, вульгаризація словника, домінування модальностей гніву, люті, обурення, ненависти, заклику до помсти й покарання щодо чужих і прослави, констатації єднання, глорифікації щодо своїх, поява нових семантичних та оцінних акцентів у лексемах є основними часово й ситуативно маркованими змінами в художній мові (Сюта, 2024, с. 104). Ця трансформація в жанрі поетичної молитви підвищує ефект непередбачуваності, важливий для художнього впливу на реципієнта поезії, а також імпліцитно вказує на абсурдність ситуації, спричиненої війною, для якої людина не створена.

У вірші О. Герасим'юк «Отче наш», як і в інших поезіях воєнного часу, ліричний герой не ставить під сумнів існування Всевишнього, хоч і висловлює віру в нього в незвичайний спосіб, оскільки для підтвердження своєї віри в Нього поряд зі старослов'янським *єси* вживає обсценізм (*Ти же єси, яка тут п**да?*) або ж згадує Його антипода — чорта, що загалом

суперечить християнській традиції (*Отче наш! / Боже України суверенної! / У нас повалені вишки, не знаю, чи ти прослухав / мої попередні дзвінки, але чорт із ними*). У ньому чітко вираженими є маркери молитовного жанру, як-от усталене звертання *Отче наш!*, *Отче вишній!*, яке, проте, поширюється компонентом *Боже України суверенної!*, що його авторка повторює кілька разів, утворюючи своєрідний рефрен і вербалізуючи єдність Бога не з агресором, а з українцями і близькість Господа до наших воїнів. На думку Ю.І. Браїлко, образ *Бога України*, створений Т. Шевченком, «став інтертекстуальним, зазнавши нових художніх інтерпретацій у поезії ХХ—ХХІ ст.» (Браїлко, 2019, с. 81—82): *Отче наш! / Боже України суверенної! / Піднімаю тапик во ім'я Твоє, / називаю у слухавку псевдо Твоє*.

У контексті молитви О. Герасим'юк, у рядках, що викликають чіткі асоціації читача з рядками молитви Господньої, зокрема наявного в ній вислову *Нехай святиться ім'я Твоє*, на близькість Бога до наших бійців і госпітальєрів указує лексема *псевдо*, яка є своєрідним синонімом до лексеми *позивний* (*Піднімаю тапик во ім'я Твоє, / називаю у слухавку псевдо Твоє*), а також властива мовленню військових лексема *тапик* — «військово-польовий телефон» та висловлені численні прохання до Нього як до бойового побратима зі сподіванням, що Бог почує молитви наших госпітальєрів: *Дай нам часу, шприців та джгутів, / гемостатичних бинтів, / декомпресійну голку, / пов'язку на вибите око, / соляру, мішків для смертників, / броню водіям-парамедикам, / щоб довели живі і здорові / усіх живих і здорових; Отче наш, дай наказ і робочи БеКа!*

Традиційну заперечну конструкцію з молитви Господньої *і не введи нас у спокусу* доповнено авторським компонентом — дієсловом *застрелитись* (у спокусу *застрелитись не введи*), що зумовлене авторською інтенцією — передати безмежне моральне й фізичне виснаження, спричинене перебуванням на війні.

Особливого звучання набуває трансформований завдяки поширенню додатковими компонентами вислів *Хай же збудеться воля Твоя на нашій землі*, де смислове навантаження зсувається в напрямку до словосполучення *на нашій землі*, яке стає маркером віри в те, що Божа воля є справедливою і вона справдиться в Україні.

Очікуване *Хліб наш насущний дай нам сьогодні* в поетичному контексті перетворено на заперечну конструкцію *Не присилай нам хліба насущного*, що також є своєрідною грою, спрямованою, очевидно, на створення ефекту обманутого очікування (сподівання) для експресивізації вислову й посилення уваги на наступні частини складного речення *бо він псується без морозильника, / краще дай нам сигарет з капсулою, механіка толкового і наказ від Генштабу, / бо сидимо тут без наказу*, у якій вербалізовано змінну шкалу цінностей у воєнних умовах.

У тексті цього вірша спостерігаємо своєрідний смисловий і пов'язаний з ним стилістичний дисонанс, певне «змістове відхилення», оскільки традиційно в молитві просять у Бога прощення і висловлюють готовність пробачити всіх (*і прости нам борги наші, як і ми прощаємо винуватцям*

нашим). Ліричний герой поезії О. Герасим'юк просить прощення (*Отче наш!* / *Прости нам борги наші!*) за дріб'язкові провини, а саме за гру разом із побратимами в карти, виправдовується, що нічого поганого ні з ким не сталося (*Ми знайшли тут карти і грали, / а не було чим віддавати, / бо добровольці — миші церковні, / у контрактників карточка, тому / ніхто не програв і ніхто не виграв*). Проте в дискурсі цієї молитви висловлено прохання не прощати наших ворогів, які розпочали криваву війну (*А ворогам нашим не прощай — вони перші вбили*). У риторичному запитанні *Як нам простити, Господи, як нам простити?* автор імпліцитно виявляє названу вище парадоксальну (змішану) рефлексію релігійного почуття в людині, що межує із запереченням християнської ідеї всепрощення.

Дуже емоційно це прокоментувала відома українська поетеса Г. Крук, виступивши 17 червня 2022 року на відкритті 23-го Берлінського поетичного фестивалю, яка зазначила: «Війна прокладає прірву між тими, хто її досвідчив, і тими, хто перебуває від неї на відстані. З дня у день я бачу, наскільки важче стало пояснювати людям «поза війною» назовні, що відчуваємо ми тут, усередині. Усе менше хочеться пояснювати. Ми говоримо дедалі незрозумілішою мовою, нам не до поезії. Коли в тебе чоловік на війні, одні родичі в жакливій окупації на Херсонщині, а інші — під постійними обстрілами на Харківщині, коли ти мусиш постійно зважати на сирени повітряної тривоги, бо після них часом прилітає й убиває, важко бути вищою від усього цього. Поезія тоді набуває дуже своєрідних форм: спонтанної молитви, скупого свідчення, ляменту чи навіть прокляття ворогові. Це не ті форми поезії, до яких звикла сучасна європейська культура, вони функціональні й ритуальні, надто первісні у своїх емоціях, надто суб'єктивні, надто пафосні й зовсім не толерантні. Важко бути толерантними до ворога, який убиває тебе чи твоїх дітей» (Крук, 2022). Звернемо увагу на підвищену ритуальність та емоційність воєнної поезії, на якій наголошено в цьому виступі.

Переконаємося вкотре, що в поетичному дискурсі воєнної доби молитва має особливе значення, оскільки саме через неї здійснюється релігійна комунікація з Усевишнім, омовлюється релігійне почуття і відбувається трансформація людської свідомості під впливом випробувань.

Зберігаючи основні мовні ознаки молитви, віршована авторська молитва воєнної доби зазнає суттєвої видозміни, що пов'язане з вербалізацією трагічних сторінок нашої історії відповідним добorem мовних засобів, які вказують на зближення релігійного й воєнного дискурсів. Це, зокрема, засвідчено наявністю лексем «мілітарної» тематики, обценної лексики. Спостерігаємо поєднання молитовної і поетичної фасцинативності з вербалізованим напруженням, що виявляється в різкому контрастуванні сакралізмів з обценізмами. Ефект обманутого очікування є моментом віршового «вибуху», що слугує маркером когнітивного й стилістичного переходу. Він «висмикує» читача із традиційного релігійного наративу, акцентуючи на жакливих реаліях і привертаючи увагу саме до них.

Іронічне звертання до Бога, яке іноді межує із запереченням Усевишнього, лексика, непритаманна молитовному дискурсу, навіть стилістично

протилежна традиції, створюють ефект обманутого очікування, експресивізують текст, що також є мовним маркером парадоксальної (змішаної) рефлексії релігійного почуття людини.

Модернізація канонічного жанру молитви відбувається також через трансформацію прецедентних біблійних висловів, актуалізацію феномену інтимізації, що, однак, не свідчить про десакралізацію, а, навпаки, вербалізує глибокі релігійні почуття українців, зокрема наших воїнів, є мовним маркером новітньої сакралізації захисників й України.

Окрім трансформації жанру молитви, у сучасній українській поезії творчо переосмислюють і жанри сповіді, послання, що потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Антофійчук В. (упор.). (1996). Молитва, як сонце, вічна... (Жанр молитви в українській літературі). *Святі чуття, закладені в молитву...: Антологія української молитви: у 2 кн.* (кн. 1, с. 3—9). Чернівці: Рута.
- Биби́к С.П. (2022). Динаміка інтегративності в дослідженнях топонімійної стилістики (на матеріалі текстів періоду російсько-української війни). *Культура слова*, 97, 33—41. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2022.97.4>
- Бородінова М. (2008). Своєрідність «діалогу» української літератури першої половини XIX століття з Біблією. *Sacrum і Біблія в українській літературі* (с. 417—426). Lublin: Ingvart.
- Брайло Ю. (2019). Сакральні конотації хороніма Україна (на матеріалі української поезії). *Науковий вісник Чернівецького університету: романо-слов'янський дискурс*, 812, 78—85.
- Даниленко І. (2017). *Біблійні жанри і концепти в поезії Тараса Шевченка*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Колоїз Ж.В. (2009). Молитва як конфесійний і художній текст. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. Матеріали Міжнародної наукової конференції* (с. 422—432). Кривий Ріг.
- Космеда Т.А., Халіман О.В. (2013). *Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики)*. Дрогобич: Коло.
- Крук Г. (2022). «Мені шкода, що поезія не вбиває»: промова Галини Крук у Берліні. *Реп UKRAINE*. <https://surl.li/zwqwgr> (дата звернення: 23.02.2026).
- Німчук В., Пуряєва Н. (2013). *Український «Отче наш»*. Київ: Грані-Т.
- Овсянко-Куликовський Д.Н. (1909). *Введение в ненаписанную книгу по психологии умственного творчества (научно-философского и художественного). Собрание сочинений: в 9 т.* (т. VI: Психология мысли и чувства. Художественное творчество. Основы ведаизма, с. 5—41). СПб: Изд. Т-ва «Общественная польза», «Прометей».
- Пахаренко В. (2008). «Ми віруємо твоїй силі» (Шевченкова теодицея). *Sacrum і Біблія в українській літературі* (с. 427—455). Lublin: Ingvart.
- Піддубна Н. (2022). Сакральна прецедентність в українській лінгвокультурі воєнного періоду. *Українська мова*, 4, 11—23. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.04.011>
- Піддубна Н. (2024). Нові вектори української теолінгвістики: сакралізація в умовах війни. *Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України* (с. 171—189). Warszawa: WUW.
- Піддубна Н. (2025). Біблійність воєнної поезії Павла Вишебаби (на матеріалі збірки «Тільки не пиши мені про війну»). *Slavica Wratislaviensia*, CLXXXI, 203—216. <https://doi.org/10.19195/0137-1150.181.15>

- Скоробогатова О., Золотко А. (2023). Поняття «фасцинація» і «фасцинованість» у лінгвопоетичному дискурсі. *Лінгвостилістичні студії*, 19, 69—78. <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-19-69-78>
- Степаненко М.І. (2024). Коліскові пісні в парадигмі постфольклорного воєнного дискурсу: лінгвоаксіологічний аспект. *Лінгвістичні дослідження*, 60, 276—289. <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.22>
- Сюта Г. (2024). Трансформація художньо-естетичного канону української поетичної мови в час війни. *Культура слова*, 101, 102—111. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2024.101.8>
- Цолін Д. (2024). Віра крізь біль: поезія війни. *Пам'ятархат*, 3 (503). <https://surl.li/woogfz> (дата звернення: 23.02.2026).
- Knorozov Yu.V. (1967). *Selected Chapters from The Writing of the Maya Indians*. Cambridge — Massachusetts.

Статтю отримано 01.04.2026

Статтю схвалено 26.05.2026

Статтю опубліковано 06.07.2026

REFERENCES

- Antofichuk, V. (1996). Prayer, like the Sun, Eternal... (The Genre of Prayer in Ukrainian Literature). *Sacred Feelings Embedded in Prayer... Anthology of Ukrainian Prayer: in 2 vols.* (Vol. 1, pp. 3—9). Chernivtsi: Ruta (in Ukrainian).
- Borodinova, M. (2008). The Specific Nature of the 'Dialogue' of Ukrainian Literature of the first half of the 19th Century with the Bible. *Sacrum and the Bible in Ukrainian Literature* (pp. 417—426). Lublin: Ingvarr (in Ukrainian).
- Braiko, Yu. (2019). Sacred Connotations of the Toponym Ukraine (as evidenced by Ukrainian poetry). *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Romance-Slavic Discourse*, 812, 78—85 (in Ukrainian).
- Bybyk, S.P. (2022). The Dynamics of Integrativeness in Studies of Toponymic Stylistics (as evidenced by texts from the period of the Russian-Ukrainian war). *Culture of the Word*, 97, 33—41. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2022.97.4> (in Ukrainian).
- Danylenko, I. (2017). *Biblical Genres and Concepts in the Poetry of Taras Shevchenko*. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
- Knorozov, Yu.V. (1967). *Selected Chapters from The Writing of the Maya Indians*. Cambridge — Massachusetts.
- Koloiz, Zh.V. (2009). Prayer as a Confessional and Artistic Text. *The Ukrainian Language Among Other Slavic Languages: Ethnological and Grammatical Parameters: materials of the International Scientific Conference* (pp. 422—432). Kryvyi Rih (in Ukrainian).
- Kosmeda, T.A., & Khaliman, O.V. (2013). *Language game in the paradigm of interpretative linguistics. Grammar of evaluation. Grammatical game (theoretical understanding of discursive practice)*. Drohobych: Kolo (in Ukrainian).
- Kruk, H. (2022). "I'm Sorry that Poetry doesn't Kill": Halyna Kruk's Speech in Berlin. *Pen UKRAINE*. Retrieved February 23, 2026 from <https://surl.li/zwvqgr> (in Ukrainian).
- Nimchuk, V., & Puriaieva, N. (2013). *Ukrainian 'Our Father'*. Kyiv: Hrani-T (in Ukrainian).
- Ovsianyko-Kulykovskiy, D.N. (1909). *Introduction to the Unwritten Book on the Psychology of Mental Creativity (Scientific-Philosophical and Artistic). Collected Works: in 9 vols.* (Vol. VI: Psychology of Thought and Feeling. Artistic Creativity. Foundations of Vedaism, pp. 5—41). SPb: Izd. T-va "Obshchestvennaia polza", "Prometei" (in Russian).
- Pakharenko, V. (2008). "We Believe in Your Power" (Shevchenko's Theodicy). *Sacrum and the Bible in Ukrainian Literature* (pp. 427—455). Lublin: Ingvarr (in Ukrainian).
- Piddubna, N. (2022). Sacred Precedent in the Ukrainian Linguoculture of the Wartime Period. *Ukrainian language*, 4, 11—23. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.04.011> (in Ukrainian).
- Piddubna, N. (2024). New Vectors of Ukrainian Theolinguistics: Sacralization in Wartime Conditions. War Experience. *The media-Discursive Space of modern Ukraine* (pp. 171—189). Warszawa: WUW (in Ukrainian).

- Piddubna, N. (2025). The Biblical Nature of Pavlo Vyshebababa's War Poetry (as evidenced by the Collection "Just Don't Write to Me About the War"). *Slavica Wratislaviensia, CLXXXI*, 203—216. <https://doi.org/10.19195/0137-1150.181.15> (in Ukrainian).
- Siuta, H. (2024). Transformation of the Artistic and Aesthetic Canon of the Ukrainian Poetic Language in Times of War. *Word culture, 101*, 102—111. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2024.101.8> (in Ukrainian).
- Skorobohatova, O., & Zolotko, A. (2023). The Concept of 'Fascination' and 'Fascinating Quality' in Linguopoetic Discourse. *Linguostylistic Studies, 19*, 69—78. <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-19-69-78> (in Ukrainian).
- Stepanenko, M.I. (2024). Lullabies in the Paradigm of Post-Folklore War Discourse: a Linguo-Axiological Aspect. *Linguistic studies, 60*, 276—289. <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.22> (in Ukrainian).
- Tsolin, D. (2024). Faith Through Pain: Poetry of War. *Patriarchy, 3 (503)*. Retrieved February 23, 2026 from <https://surl.li/woogfz> (in Ukrainian).

Received 01.04.2026

Approved 26.05.2026

Published 06.07.2026

Nataliia Piddubna, Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of Professor L.A. Lysychenko Department of Ukrainian Language
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29 Alchevskykh St., Kharkiv 61002, Ukraine
E-mail: piddubnan71@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-4425-0153>

POETIC PRAYER IN UKRAINIAN WARTIME ARTISTIC DISCOURSE

The article analyzes the features of the verbalization of prayer as one of the main genres of religious communication in modern war poetry. In particular, the role of prayer in the poetic expression of religious feeling is clarified, it is emphasized that in the works of the war period the author's prayer often acquires the features of a talisman, revealing an intertextual connection with precedent religious texts-deprecations. The ironic appeal to God, which sometimes borders on the denial of the Almighty, is interpreted as a manifestation of a paradoxical, or mixed, reflection of religious feeling in a person.

The main features of traditional prayer present in poetic texts are determined, including established forms of prayerful address, repeated incentive constructions, negative constructions in polysyndeton, allusions, etc. The linguistic means of fascination inherent in the author's prayer of the war period are characterized. Attention is focused on the intimacy of prayer through the use of comparative constructions and common address. The appearance of unusual addressees in prayer, such as to the wall or ceiling, is due to the verbalization in the poetic text of the state of anxiety of the lyrical hero. The prayer to Ukraine, actualized in modern war poetry, testifies to the sacralized perception of the Motherland.

The linguistic means of sacralization of Ukraine in war poetry are analyzed, the allusiveness of modern poetic prayer is demonstrated, its connection not only with religious texts, but also with texts of oral folk art is demonstrated.

It is demonstrated that the distributive environment in modern poetic prayer creates the effect of deceived expectations, which significantly expresses the text. Attention is focused on non-normative, in particular obscene, lexical elements, and on terminological and colloquial "military" vocabulary as linguistic means of expressivization in the prayer poetic text.

Keywords: *allusiveness, expressivization, intimidation, linguopoetics, linguostylistic means, language game, language means, fascination.*